

Historiske Oplysninger med Sandholts Fortid som Udgangspunkt.

Efter en Koncept af afdøde Lærer Jørgensen i Kistrup.

Slægten Krummedige.

I Begyndelsen af det 15de Aarhundrede ejedes Sandholt af en Lunge af Familien Krummedige, der kaldte sig Hvitkop*).

Brødrene Henneke og Timme Hvitkop synes at have ejet den samtidigt. — Den 11te Oktober 1434 pantsætter Fru Grethe van Louesmose til Henneke Hvitkop van Sandholt en Gaard i Sønderbroby for 26 Mk. Sølv**), den 15de December 1453 bekender Ridderen Johan Bjørnsen at have modtaget 100 Mk. af Johan Hvitkop i Sandholt, for 4 Gaarde i Stenderup, hvilke Gaarde han havde havt i Pant af hans Fader Timme Hvitkop, hvorfor han herved gør Pantebrevet dødt og magtesløst. Nævnte Johan Hvitkop havde Kronens Bønder i Krarup og Snarup i Forlening,

*) Adelslex. Pag. 305.

**) Doc. i Geheimearkivet.

med hvilke han havde Strid om deres Ydelser, der ved et Kongebrev af Christjern den Første afgjordes saaledes, at de skulde give 2 Mk. for en Skatteko og gøre 4 Dages Arbejde om Aaret. Denne Frihed beholdt de til 1553, da Frantz Brokkenhus til Egeskov, fik den dem frakendt ved Dom af Kongen og Rigsraadet *).

Povl Laxmand.

I Aarhundredets Slutning ejedes Gaarden af Povl Laxmand, ligesaa bekendt ved sin Rigdom som ved sit ulykkelige Endeligt. Foruden Sandholt ejede han Nielstrup i Fyn, Asserbo i Sælland, Valden i Halland og Aagerup i Skaane.

I Købstederne: København, Helsingør, Malmø, Landskrone, Lund, Sølvitzborg, Halmstad, Helsingborg og Faaborg ejede han en Gaard i hver, desuden ejede han et stort og tre mindre Skibe **)

Hans aarlige Indtægt beløb sig til den anselige Sum af 11,900 Tdr. Byg ***)

Han var som de fleste af sine ærede Samtidige meget godskær, og det var nok neppe altid ad de ærligste Veje, han samlede sin uhyre Rigdom. For sin Stridbarhed var han kendt og frygtet, saa Erkebiskop Birger skrev til den mægtige Roskilde Bisp Johan Jepsen, der laa i Strid med Rigshovmesteren: »Vide I vel, at han ej er god at have imod sig«, og »bedre at stille Bækken end Aaen«. Paa Kong Hans's uheldige Sveriges Tog i Foraaret

*) Kolderup Rosenvinge. Gl. d. Domme, 1. Saml. Pag. 210—216.

**) C. F. Allen. De tre nordiske Rigers Hist., 1. Bd. Pag. 280 og fl.

***) Becher. Danske Herregaarde.

1502 var han med som en af Hærens øverste Førere. Efter hans Død fik Kongen — efter egen eller andres Indskydelse — Mistanke om, at hans Forræderi paa dette Tog for en Del var Skyld i det uheldige Udfald, en Mistanke, som senere Tidens omhyggelige Granskning over dette Punkt, synes at have bevist ikke var ligefrem berettiget.

Kort efter sin Hjemkomst til København blev han den 22de Juni, som han gik fra Slottet til sit Hjem, overfaldet paa Højbro af de tvende Adelsmænd, Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen, der vare hans private Fjender. De saarede ham dødeligt og kastede ham i Strømmen med det haanende Ord: »Du hedder Laxmand, Du har hjemme i Vandet, svøm nu!« Kongen viste megen Deltagelse ved sin ulykkelige Embedsmands Jordfæstelse, og Morderne skjulte sig. Kort efter maa dog disses Venner have forstaaet at bringe Kongen paa andre Tanker, eller blot tilført den Mistanke, der hvilede i Kongens Sind, ny Næring.

Det blev, som det synes, bevist, at Laxmand skulde have sagt om Kong Hans, at han var Riget en skadelig Herre*). At saadanne Ord i en saa højtstaaende Mands Mund maa have havt en Virkning, som vi ej nu godt kunne dømme om, er indlysende, og Kongen kunde ret vel have Aarsag til at tro, at en Mand, der havde gjort sig skyldig i Majestætsforbrydelse, ogsaa ligefrem havde begaaet Forræderi. — Følgerne bleve fordærvelige for Laxmands Slægt, der mistede alt deres Gods, som tildømtes Kronen.

*) Rosenvinge. Gl. d. Domme, 1. Saml. Pag. 28.

Povl Laxmand var 3 Gange gift:

1. Med Margrethe Brahe, Ægteskabet var barnløst.
2. Med Inger Munch, Datter af Holger Munch, i hvilket Ægteskab han havde 1 Søn, Peder, gift med Birgitte Pors, og 2 Døtre, 1) Bente, dødt ugift og 2) Else, gift med Abraham Erikson Gyldenstjerne.
3. 3die Gang blev Povl Laxmand gift med Kirsten Banner, Ægteskabet var barnløst*).

I sine Velmagtsdage havde Povl Laxmand skænket adskillige Ejendomme til Klostre og Kirker, hvilke Ejendomme hans Arvinger efter Reformationen fik Lov at tale paa.

Han havde saaledes givet 3 Gaarde paa Langeland til et Alter i Faaborg Kirke, hvilke 3 Gaarde Gert Ulfstand til Asserbo, gift med en Datter af Abraham Eriksen Gyldenstjerne og Else Laxmand, og Fru Ulfstand, Povl Laxmand den Yngres Efterleverske, 1559 gør Paastand paa, men da Ejerinden af disse beviser at have Laasebrev derpaa, faar hun Lov til at beholde dem**).

Kong Hans gav Sandholt til

Rigsraad Torben Bille***).

Torben Billes Frue, Edele Jernskæg, var Kong Hans's Frille. Den svenske Rimkronnike siger om hende:

Hun kunde vel skæmte med sine Ord
og Tærning kaste over Tavlebord.

*) Bircherod. Fyns Lands Beskrivelse, Manuskript.

***) Rosenvinge. Gl. d. Domme, 2. Saml. Pag. 272—273.

***) Herre til Søholm og Lensmand paa Vordingborg.

Hendes Herredømme over sin Mand og over Kong Hans synes at have været lige uindskrænket. Den første fik hun til at sikre sig Besiddelsen af det meste af hans Gods, hvis hun skulde overleve ham, den anden fik hun til at overdrage sin Mand og øvrige Slægt rige Len.

Hendes Indflydelse paa Kongen synes just ikke altid at have været til Gavn for Riget, at dømme efter et Brev fra den svenske Feltherre, Aage Hansen, til Rigsforstanderen Svante Sture: »Kære Frænde, gaar her og for Rygte, at Kong Hans har agtet at ride i Skaane i Aar, men jeg haaber, at Fru Edele nok betager ham Lysten til den Rejse«.

Den fynske Biskop Jens Andersen spottede over dette Forhold, idet han en Dag sagde til den norske Adelsmand, Asmund Qvant: »Ved Du ikke Asmund, at min Herre er vred paa Dig?« »Nej«, sagde Nordmanden. »Da raader jeg Dig, at Du gør Din Undskyldning«. »Hvad har jeg da gjort?« »Du skal have sagt om Lensmandens Frue paa Vordingborg (Fru Edele), at Kongen ikke maatte tænke, at han havde hende alene, thi Otto Rud stod der saa vel som han. Nu i Aar, da Kongen var paa Jagt i Vordingborg, havde Otto Rud lige saa meget med hende at gøre, som Kongen«. Asmund gik nu til Kongen, hvem han forsikrede, at han aldrig havde sagt sligt. Kongen vilde vide, hvo der havde fortalt ham det, og da han nævnede Bispen af Fyn, udbød Kongen: »Guds Dros! Bispen er en Skalk!« *)

*) Prof. Pal. Müller. Jens Andersen, Pag. 8—9.

Edele Bille.

Edele Bille, eneste Datter af Fru Edele, arvede Sandholt og meget andet Gods, hvilket hun ved sit Giftermaal 1516 bragte sin Mand

Jakob Hardenberg til Hvedholm.

Hun døde i Barselseng efter en Søn 1527, der overlevede hende længe nok til at Jakob Hardenberg arvede Sandholt og alt Torben Billes Gods.

Jakob Hardenberg giftede sig med Sofia Pedersdatter Lykke, med hvem han havde Døtrene:

Edele, gift med Frants Bille til Hvedholm.

Anna, » » Erik Rud.

Helvig, » » Erik Rosenkrantz.

1523 havde han Baag Herred i Forlening for 700 Mk. dansk.

1532 fik han Brev, at han har fremvist et Pergamentsbrev paa, at Prior og mange Konventsbrødre i den Hellig Aands Klostre i Faaborg, have lovet ham Husbondehold*).

1534 døde hans Hustrus Fader Hr. Peder Lykke, Ridder, paa Sandholt og blev begravet i Graabrødre Kirke i Odense**).

D. 9de Juli s. A. var han med i Odense at vælge Hertug Christian til Konge. Hans Deltagelse i Grevefejden er bekendt, ligesaa hvorledes hans Penge og Kostbarheder bleve bevarede ved Svanninge Præsten, Hans Madsens, Troskab og Udholdenhed, da Sandholt blev plyndret af de Grevelige.

*) En Registrant i Geheimearkivet.

***) Pontoppidans All. 3. 449.

****) Dansk Magasin, 4. Bd. Pag. 35 og fl. St.

Efter Grevefejden fik han Arreskov, der senere af Datteren Helvig og hendes Mand gjordes til en adelig Sædegaard. 1540 købte han Holmekloster (Brahe-Trolleborg) af Kongen mod Indløsningsret for 42.000 Mk. lybsk.

1541 blev han forlenet med Næsbyhoved, St. Hans Kloster i Odense, og Stiftets Gods i Fyn.

1542 døde han, efter at han i Forvejen havde betænkt Odense Hospital med adskilligt Gods. Han blev begravet i St. Hans Kirke, hvor hans første Hustru allerede var begravet, og hvor hans anden Hustru, efter et uroligt Liv, fandt Hvile.

Sofie Lykke, sal. Jakob Hardenbergs Efterleverske, vedblev endnu længe efter sin Mands Død at besidde sine betydelige Godser. I sin Stræben efter Rigdom og Godsvinding stødte hun oftere an mod Lovens Former. Den 25de Januar 1551 fravinder Jørgen Brahe, Lensmand i Odense, hende en Eng i Tommerup*).

En anden Retssag sætter hendes Karakter i et klarere Lys, rigtignok ikke til hendes Fordel. Aaret efter hendes Mands Død klagede hun for sine Bønder til Holmekloster over, at deres Smørskæppemaal, med hvilket hendes Landgildesmør blev hende tilmaalt, ikke var nøjagtigt og gjorde Fordring paa at faa det tilmaalt med samme Maal, som brugtes paa det kongelige Len Hagenskov. Bønderne gik da ind paa, eller, efter hendes Fremstilling, tilbøde at yde Fdg. Smør istedetfor Skp. Det er 2 Ottinger for $1\frac{1}{2}$ Otting**), en Forandring, hvormed de dog ikke kunde være

**) Rosenvinge. Gl. d. D., Pag. 138—139.

***) Arent Bærentsen. D. og N. frugtbare Herlighed, 4. Bd. 492.

tjent. De vare ej heller tilfredse med, at hun forhøjede deres Gæsteri fra 24 Sk. til 8—9 Mk. dansk, eller naar de ikke vilde gaa ind paa Forhøjelsen, gæstede dem i Høsten eller paa en anden ubekvem Tid. Holmeklosters Bønder, der var vante til et mildere Regiment, klagede deres Nød for Kongen, men medens Deputationen var borte, stævnedes hun de hjemmeværende til Thinge, og fik dem til at fragaa deres Fuldmagt til Klagerne. Hun greb tillige Lejligheden til at beskatte dem for 100 Øxne*), fordi de havde klaget over hende. Det gik saa hen til Kongen; 1551 lod Eskild Oxe til Løgismose indløse Klosteret fra hende, og der begyndtes forskellige Processer mod hende, for de Forandringer hun havde foretaget med Gaard og Gods. Bønderne kom nu atter frem med deres gamle Klagemaal mod hende, hvortil de føjede de ny og alvorligere, »at den Stund hun selv havde Klosteret og Birket, da turde ingen sige andet, end hvad hun vilde have sagt, og da fik hun hvad Vidne, hun vilde have, og at hun havde skattet dem nævnte 100 Øxne af, fordi de havde klaget deres Sag for Kongen. Hun blev frikendt for Klagen over Landgildet, men dømt til at erstatte, hvad hun havde beskattet dem af, fordi de havde ansøgt Kongen.*).

1553 stævnedes Oluf Larsen i Munkegaard hende for Rigsraadet for 8 Øxne, som hun havde skattet ham af, uden at have søgt ham med Lands Lov, men da det oplystes, at han havde gjort sig skyldig i bedragerisk Forhold, og bestukket Kældersvenden paa Sandholt for at han skulde gaa med ham til

*) Rosenvinge. Gl. d. D., 1. Bd. 193 og fl.

Fogeden og sige, at han havde ydet sit Landgilde, og at han selv havde tinget med Fruen for at undgaa Sagsøgelse, gav Rigsraadet hende Ret. Ligeledes blev hun ved samme Lejlighed kendt berettiget til at have Husbondehold af nævnte Oluf Larsen, hvis Gaard hun havde vundet fra Jørgen Qvitzow*).

At hun saaledes griber Lejligheden til at sætte sig i Besiddelse af sine Bønders Øxne, vidner om den Interesse, hun havde for den indbringende Øxhandel, men ogsaa paa dette Punkt stødte hun an mod Loven, der kun tillod et Herskab at sælge saa mange Øxne, som de selv havde Foder til, eller havde Ret til at faa fodrede hos deres Tjenere. Fru Sofie havde i et Aar ladet uddrive gennem Ribe og Assens 1326 Stude. Paa Kongens Retterthing blev hun den 14de Januar 1557 dømt til at have forbrudt til Kongen og Kronen de Stude, hun havde købt eller solgt flere, end hun kunde opstalde paa sine egne Gaarde og hos sine egne Tjenere. 1560, om ikke før, havde hun overladt Sandholt til Svigersønnen

Erik Rud

og Datteren Anna. Erik Knudsen Rud til Fuglsang, der saaledes blev Sandholts Ejer, var født 1519, 14 Dage før Fastelavn paa en Lørdag. Hans Faddere vare: »Sante Morens«, Oluf Daae, Mikkell Brokkenhus, Jørgen Podebusk, »Sante Anna«, Fru Berette, Hr. Matz Eriksen og Fru Mette, Sivard Grubbe**).

Ruderne***) var haarde, stridbare Mænd, hvis

*) 1. c. 207—208.

**) V. Sim. De danske Ruder, 2. 64—65.

***) V. Sim. Skrift af hvilket mange Notitser i det følgende om de Ruder, der har ejet Sandholt.

Kamplyst ofte kom Fædrelandet til Gode, og navnlig **erhvervede** Eriks Broder Otto sig et Navn, som **Søkriger**, der aldrig vil glemmes i Danmark.

Erik var ogsaa en sjelden duelig Krigsmand, der ikke stod langt tilbage for sin Broder.

Naar den ubændige Kamplyst ikke kunde skaffe sig Luft mod Rigets Fjender, førte det til en Række Dueller og Privattrætter, som ikke kunde andet end faa et ubehageligt Udfald for Ruderne, der, om de end vandt i Kampen, bagefter maatte give store Bøder — og Penge og Gods skattede de ikke mindre end Livet.

1542 ihjelslog Erik Rud en anden Adelsmand, Niels Skram.

Han har vist glædet sig til at være blandt de Adelsmænd, som bleve bestemte til at følge Prinsesse Anna til Sachsen, hvor han var Deltager i en Turnering, der holdtes ved Festligheden. 1551 havde han som Lensmand paa Vestervig en Trætte med sin Nabolensmand Gyldenstjerne paa Ørum, om Anlæg af en Mølle, og Tolden paa Vesterhavet. Som Værge for sin Svigermoder, Sofie Lykke, havde han ogsaa Del i hendes Processer.

I Ditmarskerkrigen deltog han med megen Hæder. 1560 ¹⁰/₅ gav Kongen ham patronatus til Lyndelse (Lundeløse) Kirke i Salling Herred, som er ret Sognekirke til Sandholt.

Den 3die Juli 1562 mageskifter han med Kongen, og udlægger til denne 2 Gaarde paa Hindsholm, for hvilke Kongen overdrager ham sin og Kronens Rettighed i 3 jordegne Gaarde i Sallinge By og Herred. Den 14de Marts 1564 fik han tillige med andre Ordre til at lade sig bruge til Orlogs i Østersøen. Her del-

tog han med megen Ære i flere Søtræfninger, og efter at hans Broder Otto var tagen til Fange af de Svenske, blev han den danske Flaades Admiral. Men betænkte han sig ikke længe paa at vove sit Liv mod Rigets Fjender, saa betænkte han sig mere end to Gange, naar der var Tale om ekstraordinære Udskrivninger af hans Len. Den 12te April 1566 maa Kongen alvorlig mane ham, fordi han ej har fremsendt Malt og Madskatten af sit Len. 1567 mageskifter han med Kongen og faar Kongens og Kronens Rettighed i 3 jordegne Gaarde i Stenderup mod Udlæg af sit Gods paa Hindsholm.

Aaref efter d. 9de Marts, fik han Brev fra Kongen, at hvis han ej vil udgive af sit Len efter samme Forhold som andre Lensmænd, da maa Kongen forse sit Len med en anden Lensmand, som vil gøre deraf, hvad andre Lensmænd ville. Men, føjer Kongen til, dersom Erik Rud vil gøre saa, da under han ham det fremfor nogen anden. 1569 nævnes han som Rigsraad.

Foruden de allerede nævnede Sager, var han indviklet i forskellige andre, af hvilke nogle gik ham imod.

1575 erhvervede han sig Enggaard (nuværende Gyldensten), og samme Aar døde hans Frue (Anna Hardenberg).

Han var tilstede ved Christian den Fjerdes Daab, Trinitatissøndag 1577, men døde strax derefter. Cho-ret i Lyndelse Kirke er bygget af ham 1576. —

Hans Børn vare:

Jakob Eriksen Rud (til Rudbjerggaard?) død ugift.

Henvisning til forskellige Skrifter.

Jørgen E. Rud til Enggaard, dræbt af sin Mosters
Søn Erik Bille ^{27/9} 1584.

Peder E. Rud til Fuglsang, dræbt i Nødværgie
^{2/12} 1592.

Knud E. Rud til Sandholt og Rudbjerggaard.

Corfits E. Rud til Fuglsang og Sandholt.

Dorthe E. Rud, død ung.

Sofie E. Rud, gift med Jakok Lykke til Tand-
rup.

Knud Rud antages almindeligt at have arvet
Sandholt, men efter hvad jeg har fundet, siges dette
at være urigtigt, thi den ^{16/8} 1577 har Jakob Rud i
Forening med ham udstedt følgende Brev:*)

Vi underskrevne Knud Rud og Jakob Rud,
Medarving til Fuglsang, gøre vitterligt for alle
med dette vort aabne Brevs Kraft, at vi ere alle
vores Tjenere, Boelsmænds, Bønders og Tjeneres
fri Hjemlere og Tilstandere at have fri Græsbed
i Kistrup Skov, som de havt haver udi vores
salig Faders Tid og andre fremfarne gode Mænds,
som tilforn have havt Sandholt. Til ydermere
Vidnesbyrd trykke vi vore Signeter under paa
dette aabne Brev.

L S

Knud Rud Eriksen.

L S

Jakob Rud.

Knud Rud

er født paa Vestervig Onsdag næstefter Veuli Søndag
1556. 1588 blev han Lensmand til Korsør. 1590
Hellig Trefoldigheds Søndag brændte Sandholt, saa

*) Sandholts Arkiv.

Knud Rud bliver altsaa den Ejer, der har opført den nuværende Hovedbygning.

Men derved taber det bekendte Sagn om den i et Værelse paa Gaarden indmurede Jomfru og om Elskeren, der maatte lide Døden paa Galgebakken, al Troværdighed, thi Knud Rud havde ingen Børn, og om Broderen Corfits's Døtre ved man ret god Besked.

1597 blev han forlenet med Odensegaard.

Under den 11te Juli s. A. faar han en skarp Irettesættelse af Kongen, fordi han har understaaet sig til, tvertimod Chr. 3.'s og Frederik 2.'s Breve, at nægte og forholde Sognepræsten til St. Hans sin Løn og Pension, som han plejede at faa af Lensmanden.

Efter Christian den Fjerdes Regnskabsbog for 1602*) var Knud Ruds »Genænd» som Lensmand paa Odense Gaard 1700 Daler; desuden Gaardens Avl kvit og frit, tiende Parten af det Uvisse.

Han skulde derfor gøre Tjeneste med 6 »Gerust- heste«. Den 11te Januar 1607 giftede han sig i Odense med Ellen Marsvin, Datter af Jørgen Marsvin til Dybek og Karen Gyldenstjerne. Ellen Marsvin var Enke efter Ludvig Munk til Nørlund. Kongen, som paa den Tid var paa en kort Rejse paa Fyen, var sandsynligvis med til Bryllupet, thi han har i sin Almanak noteret ved 11te Januar: Denne Dag stod Knud Ruds Bryllup og ved 12te Januar: »Forærede jeg Bruden den Ring, jeg købte af Frantz Thiisen**).

Den 17de Febr. s. A. forærede Knud Rud Kongen noget »Skydt«, og den 8de August 1608 forærer han Kongens Søn en liden Hest***).

*) Schlegel. Saml. g. d. G., 1. Bd. 45.

**) Schlegel auf Schrift. Ved 8. Jan. staar: „Gav jeg Frantz Thiisen for en Ring 420 D.

***) Schl.

Samme Aar havde han Strid med sin Broder **Corfits** om Sandholt Gaard og Gods, hvilket Knud **vilde** have overdraget til sin Frue. 1609 var der **atter** Strid mellem dem om Fruerlund, Thorslund, **Aaskovlund** og Kistrup Skov, om disse bør at ligge til Lyndelse By og Skovhusene, eller og til Sandholt inden sine »indstenede« Enemærker under den Taxt, **Gaarden** er sat i ved Søkendeskitte (af 1604), eller om nævnte Skove bør videre taxeres, end allerede sket er.

I det Aar begynder altsaa den store Strid, som har varet i næsten 2 Aarhundreder.

1610 blev han forligt med sine øvrige Arvinger, at hans Arv som Gæld med Undtagelse af Sandholt og Lyndelse, skulde altsammen tilfalde Fru Ellen og hendes Arvinger.

Knud Rud døde den 22de Juli 1611 paa St. Hanskloster i Odense, og blev begravet i Nørre Broby Kirke.

Corfits Rud

blev nu saaledes Sandholts Ejer.

I en Alder af 38 Aar var han den eneste levende af 5 Brødre. Han var født paa Sandholt Paaskeaften 1573 og mistede i en Alder af 2—4 Aar sin Moder og Fader.

Efter den sidstes Død kom han i Huset hos sin Moster Fru Helvig paa Arreskov, hvor han var i nogle Aar, kom saa derfra til Sorø, hvor han oplærtes i boglige Kunster. I en Del Aar besøgte han de fleste af Evropas Lande, hvor han dels studerede

*) Mumme.

ved Universiteterne og dels tjente ved Hofferne. Efter sin Hjemkomst blev han $20\frac{1}{5}$ 1604 gift med Birgitte Rosensparre, Datter af Oluf Rosensparre til Skarholt og Lisbethe Gyldenstjerne.

Det var ikke med god Vilje, Fru Ellen Marsvin overlod ham Sandholt. Hun havde i den seneste Tid, hun var ved Regimentet, reget saa, at Ejendommen var bleven meget forringet. Bygningen havde hun gjort, hvad hun kunde for at ruinere, hun havde saaledes nedtaget Kobber og Bly af Taget, samt de 50 forgyldte Fløje, der smykkede Spirene, opbrudt Gulv og »Astrag«, bortsolgt en Del deraf og nedsat noget i Kælderen.

Skovene havde hun stærkt forhugget, og for at ødelægge Opvæksten, holdt hun en Mængde Geder baade i Haven og Skovene. Det var for alle disse Bedrifter, og ikke alene for at nedtage Fløjene, hun blev dømt til at bøde 2000 Rdl. til Eftermanden. For ydermere at drille ham, fandt hun paa at betale ham de 2000 Rdl. i Kobbermynt og ugængs gammel Sølvmynt, hvorfor det atter kom til Proces mellem dem.

Corfits Rud tjente en Del Aar i Hæren, indtil han 1627 formedelst Svagelighed tog sin Afsked. Denne Svaghed tog til, saa at han de sidste $1\frac{1}{2}$ Aar før sin Død ikke forlod Stuen.

I sine allersidste Levedage havde han den Sorg, at hans eneste Søn, Otto Rud, en sjelden dygtig og brav Yngling paa 19 Aar, døde paa Sandholt 2. Febr. 1630. 2 Dage senere fulgte Faderen ham.

Begravelseshøjtideligheden foregik i Odense, ved hvilken Lejlighed bl. andre Jørgen Brahe følger med

11 Heste*). Ligene blev derefter førte til Lyndelse og der nedsatte i Begravelsen. »Ære i Graven og Sjælen i i Himlen« blev udhugget i en Sten ved hans Lejested.

Hans Enke Birgitte Rosensparre sad i flere Aar for Gaarden. Hun var meget svagelig, men trøstede sig med, at Gud, som havde givet hende sit Kors at bære »tog om den tungeste Ende«. Hun var meget velgørende og oprettede et Legat paa 1000 Rdl. til Fattige, og fattige Skolediciple, i Lyndelse Sogn. Fremdeles perpetuerede hun 15 Rdl. in Specie til Præsten i Vester Hæsinge-Lyndelse for Ugedagspræken at holde i Lyndelse Kirke.

Den $\frac{3}{1}$ 1637 gør Fru Birgitte Rosensparre vitterligt at have erholdt af Kronens Gaarde den Gaard i Sallinge, Hillerslev Sogn, som Anders Petersen paa-boer, der skylder aarlig 1 Ort Rug, 1 Td. Byg og 6 Skp. 1 Ort Havre og 1 Otting Smør, samt har Skov til 3 Svins Olden. Hun gav til Vederlag derfor den Gaard i Vantinge By og Sogn, som Anders Hansen paa-boer, der skylder aarlig 3 Orter Byg, 1 Td. Smør og 1 Fødenød**).

Act. Antvorskov

Birgitte slg. Corfits Ruds.
m. e. H.

Hans Lange

Ifferer Vind. til Fredsø.
Kgl. M. Sekretær.

Den 6te Juni samme Aar gør hun Magelæg med Niels Petersen i Stenderup Mølle, Edele Rosenkrantz Bonde til Søbo. Hun fik et Stykke Engbund i Nørre-mark, kaldet Rørkrog, liggende næst Vester op til Sandholts Lykke. Til Vederlag gav hun en Ager fra Peder Ibsens Gaard i V. Hæsinge, hvilken Ager laa

*) V. S. Jørgen Brahes Dgb. Pag. 57.

**) Doc. Geheimearkivet.

i »Nørremark«. Nørretoft og en Engbund og nok en anden Ager med Engbund for Enden. Mølleren erklærede sig godt tilfreds med Byttet og at have faaet mere end han mistede, hvorfor han takker den gode Frue**).

1638 angives hendes Hartkorn til 1220 Td. 3 Skp. 2 Fdk. 1 Alb.

1644 var Birgitte Rosensparre i Jylland, men maatte flygte derfra formedelst de Svenskes Indfald. Hun begav sig da til sin Datter og Svigersøn Christen Skeel paa Vallø, fulgte med dem til København, hvor hun døde 24de April 1645.

Hun er begravet i Lyndelse Kirke.

Deres Børn vare:

1. Erik Corfitsen Rud, død 1610, 1 Aar gl.
2. Otto Rud, død 1630 (se Side 17).
3. Anna, død ung.
4. Mette, født paa Mariager Kloster $^{10}/_{10}$ 1606. Gift med Niels Trolle til Trolholm 23de Juli 1626, død paa Skarholt $^{25}/_{2}$ 1632.
5. Lisbeth, født paa Hindsgavl $^{24}/_{1}$ 1608. Gift med Niels Krabbe til Sillinge, død ved 1650 —1652.
6. Birgitte, født $^{31}/_{8}$ 1612 paa Fuglsang. Gift $^{12}/_{9}$ 1630 med Christen Skeel til Fussingø, død 1645.
7. Helvig, født $^{11}/_{10}$ 1613 paa Hindsgavl. Gift $^{12}/_{9}$ 1630 med Gregers Krabbe til Thorstedlund.

Lisbeth Rud og Niels Krabbe

fik Sandholt.

I Danske Atlas 3, Pag. 585 angives Niels Trolle,

*) Salling Herreds Thingbog.

gift med Mette Rud, som Ejere og Vedel Simonsen siger (Ruderne 2, Pag. 231), at Sandholt gik ved Corfits Ruds Død 1630 med dennes Datter Mette over til Niels Trolle (og ikke som Klevenfeldt siger med Elisabeth til Niels Krabbe), men han glemmer at anføre noget Bevis derfor, hvad der dog ikke havde været overflødig.

I »Danske Herregaarde« og Trap (2. Udg. 15. Hefte Pag. 276) anføres baade Niels Krabbe og Niels Trolle som Ejere. Umuligt er det heller ikke, at Trolle kan have ejet noget af Sandholts Gods. Ved Skifterne i den Tid tages der ikke Hensyn til at afrunde Besiddelserne, men Jordegodset blev ansat i Hartkorn og derefter delt, hvilket kunde medføre de største praktiske Ulemper og bragte betydelige Tab, idet Besidderen, der ofte havde et eller flere offentlige Hverv, og sin Ejendom spredt over hele Landet, umuligt kunde føre det Tilsyn dermed, der saa højt gjordes fornødent. Han nødsagedes derfor til at stole paa sine Fogeder, der blev rige medens Adelsmanden mistede sine Fædrenegodser.

Saa meget er i alt Fald vist, at Corfits Trolle først ved Skiftet efter sin Moster Lisbeth Rud kom i Besiddelse af noget af Sandholts Gods, thi hans Lodsedel bevares i Sandholts Arkiv, og har staaet til min Afbenyttelse.

Vi ville deraf anføre:

»Sandholt Hovedgaard med sin Ager og Eng, Møllen, alle tre Lunde Fruerlund, Thorslund og Aaskovlund, Kistrup Enemærke, Kistrup Skov og alle Skovhuse, Ny Dam og alt Sandholts Fang med Svine Eng, Sømosen og Nørre Broby Eng, item Jus patronatus til Lyndelse Kirke, er sat og taxeret for

2 $\frac{1}{2}$ fyenske Læster Hartkorn, som er LXXXX Tdr. Hartkorn, hvoraf denne Broderlod tilkommer Halvdelen, som er XLV Tdr. Hartkorn. Kistrup Skovhuse, som er beregnet med Gaardens Taxt:

Rasmus Jørgensen skylder XX Skpr. Rug XX Skpr. Byg.

Laurids Ibs: halve Landgilde X Skpr. Byg, X Skpr. Rug.

Jørgen Olsen af nogen Jord han har 9 Td. 1 Otting Smør indtil sin Lykke.

Efterdi dette er Gaardens Taxt, regnes det ikke i Hartkorn.

I Lyndelse hørte til denne Broderlod 13 hele og halve Gaarde og 4 Gadehuse. Hertil og den halve Part af det Vederlag, de Lyndelse Mænd give for Græsning i Sømosen = 37 Skpr. Havre. Endvidere 8 hele og halve Gaarde i Vester Hæsing, 2 Gadehuse i samme By, samt Svend Sørensens Gaard i Aabylund, Øster Hæsing Sogn, der stod for 16 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn og havde Skov til 11 Svins Olden. Den hele Lods Hartkorn var 240 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk., der bliver formeget 8 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 2 $\frac{15}{16}$ Alb., hver Td. Hartkorn = 60 Rd. er 491 Rd. 32 Sk., hvoraf han skal give til 5te Søsterlod 272 Rd. 14 Sk. og til 6te Søsterlod 219 Rd. 18 Sk. «

Lodsedlen slutter med følgende Reservation:

»Og dersom noget videre Gods kan befindes vores kjære og nu salige Modersøster, afgangne *Lisbeth Rud* med rette at have tilhørt osv.«, og er undertegnet København 18 Oct. Anno 1652.

L S	L S	L S
Gregers Krabbe	Niels Trolle	Christen Skeel
mpp.	mpp.	mpp.

Corfits Trolle.

Til hvilken Tid Corfits Trolle kom i Besiddelse af det øvrige under Sandholt hørende Gods, har jeg ikke kunnet erfare. Godset blev i flere Aar bestyret af Henrik Wrangel, en Tysker, der var gift med Kirsten, en Datter af Herredsfogeden i Salling Herred, Mogens Sørensen i Pejrup.

Han var en stor Spekulant og en stor Bedrager, der til sin Tid var meget rig, men hvis Enke og Børn døde i stor Fattigdom. For C. Trolle var han en kostbar Bestyrer i flere Henseender. Senere fra ca. 1672 blev Sandholt bestyret af Zacharias Boesen, en meget brav og redelig Mand.

Corfits Trolle blev gift med Birthe Rantzau, en Datter af Frederik Rantzau til Asdal og Fru Ide Skeel, der i sin Tid »passerede for den dejligste«, men senere gik fra sin Forstand*).

C. Trolle blev Geheimeraad, var Forstander eller Skoleherre for »Herlufsholm«, og efter Hofman (Danske Adelsmænd), »i stor Estime«.

Hans Pengevæsen var altid i meget daarlig Stand, og da han døde var alt hans Gods pantsat. Den $11/6$ 1666 laante han 1000 Rdl. af Baron Fuiren, hvorfor han pantsætter 5 Gaarde i Lyndelse. Renten blev betalt til 1681.

$11/6$ 1672 laante han atter 1000 Rdl. af Fuiren, for hvilke han pantsætter 2 Gaarde i Tørringe og 3 i Lyndelse. Til Conrad Hesse til Trudsholm pantsætter han Sandholt Gaard og det meste Gods for 3200 Rdl. Sekretær Sechman fik nogle Gaarde i V. Hæsinge. Herredsfogeden i Salling Herred, Melchior

*) J. G. Burman Becker. Etatsraad Monrads og? Ørneboes Autobiografi 20—21 og 60.

Bærentzen With var ogsaa Pantherre til noget af Sandholts Gods.

Mulig var han en daarlig Husholder, men Tiden var ikke gunstig for Jordegodsejerere, og han var da heller ikke den eneste, der laa under for Tidens Tryk. Der er i Sandholts Arkiv bevaret et fuldstændigt Godsregnskab af Zacharias Boesen fra 1673—1674. Et Blik i dette vil i flere Henseender sætte os Tidsforholdene i et klarere Lys.

Indtægterne efter Jordebogen udgjorde i Penge 71 Sldr. 1 Mk. $11\frac{1}{2}$ Sk. Rug 100 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skp. Mel 13 Tdr. 6 Skp. Byg 258 Tdr. 2 Skp. Havre 275 Tdr. $2\frac{1}{3}$ Skp. Smør 12 Tdr. $23\frac{2}{3}$ \mathcal{R} . Foderøxen $28\frac{1}{24}$. Fodernød $37\frac{2}{3}$. Bolgatte 10. Faar $50\frac{2}{3}$. Gæs $82\frac{5}{6}$. Høns 77 Par. Lysegarn 5 Mk.

Af øde Gods var der 2 Gaarde i V. Hæsinge, af hvilken den ene var bortlejet til Præsten Hr. Niels Knudsen s.steds for 10 Sldr. aarlig. Den anden var bortlejet mod fuldt Landgilde paa en Foderøxe nær. 1 Gaard i Sallinge var paa 3 Aar bortlejet til Trolles Hofsmed (Hovsmed) for 30 Sldr. aarligt. 1 Gaard i Tørringe var delt mellem de 4 andre Sandholts Bønder for Afgift 8 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg, 4 Sldr. Tienden af Lyndelse Kirke, var i Penge 7 Mk. 12 Sk. Rug 22 Tdr. 5 Skp. Byg $13\frac{1}{2}$ Td. Godt Blandkorn 14 Tdr. Efter-Blandkorn 7 Tdr. Havre 16 Tdr. 6 Skp. Lam 13. Grise.

Gaardens Avl beløb sig til: Rug 213 Tdr. 3 Skp., Byg 110 Tdr. 4 Skp., Godt Blandkorn 33 Tdr., Efter-Blandkorn 18 Tdr., Havre 46 Tdr. 2 Skp., Boghvede 40 Tdr 1 Skp., Hampefrø $2\frac{1}{2}$ Skp. »Hørfrø blev intet dette Aar, som kunde regnes, formedelst den continuerlige Væde kunde Frøet ikke blive modent«.

Men dette var efter en Udsæd af Rug 58 Tdr. 5 Skp., Byg 63 Tdr. 2 Skp., Havre 46 Tdr. 3 Skp., Boghvede 6 Tdr., Hampefrø 3 Skp.

Af andre Indtægter ville vi anføre: Borgmester Knud Knudsen i Odense efter en Namsdom for Varer, han i Henrik Wrangels Tid havde annammet: 100 Rdl. Henrik Wrangel efter en Kommissionsdom 100 Rdl. Else sal. Niels Hansen, Vejlegaard, betalte 75 Sldr. for ulovlig Skovhugst øvet af hendes Bønder i Sandholts Skove. Lejermaalsbøder 36 Sldr. 4 Tdr. Havre for en Eg, Niels Knudsen i V. Hæsinge afbrændte i Knud Nielsens Have, da han vilde udsømge Bier.

Oldengæld beløb sig til 21 Sldr. 3 Mk., samt 18 Svin (Afgiften af Filstrup Skov medregnet). Det var det Aar et daarligt Oldenaar. Efter Synsmændenes Afsigt var der (uden Filstrup Skov) Olden til fuldkommen at fede 73 Svin. Der blev paabrændt i Alt 110 Stkr. Betalingen var 24 Sk. pr. Stk. eller hvert 6te Svin.

Hollænderens Afgift af 60 Malkekøer var 517 $\frac{1}{2}$ Sldr. samt 1 ⌘ Smør ugentlig. Af Øxenladen, d. e. Foder eller Fedestalden, og Græsleje havdes en Indtægt i Alt 284 $\frac{1}{2}$ Sldr. og 2 Aaringstyre. Af Haven havdes 3 Tdr. Æbler, stødt Frugt til en Td. Most, samt avlet 3 Tdr. »Kabudskaal«, der blev syltet og sendt Herskabet. Ridefogedens Løn var 30 Rdl., Beriderens ligesaa, Ladefogeden og Urtegaardsmanden hver 13 $\frac{1}{2}$ Rdl.

Stærk Blæst og Uvejr havde gjort megen Skade paa Gaardens gamle Vinduer, saa mange maatte gøres af nyt, i Alt for 11 Rdl. 1 Mk.

Udgiften til Retssager mod den forrige Ridefoged (Henrik Wrangel) tyngede stærkt paa Regnskabet.

Til Kommissionens Fortæring i Odense hos Mester Henrik Barberers blev udgivet 198 Sldr. 3 Mk. 3 Sk. Johan Lyders fra Nyborg, der førte Sagen for Trolle, fik særskilt 39 Sldr. foruden Opholdet til ham og Kone i længere Tid paa Sandholt; desforuden kostede Sagerne i samme Anledning meget ved Herredstinget.

Udgifterne til Postvæsenet kunde i den Tid fra Mortendag til Jul, da Geheimeraadene opholdt sig paa Gaarden, løbe op til den anselige Sum 11 Sldr. 3 Mk. 4 Sk.

Jakob Antoniussen, Forpagter paa Stensgaard, fik en Kleppert til 10 Sldr. for en Mynde; til Jagten blev brugt 1 Lpd. Bly.

Til Præsten blev ofret 9 Sldr., til Degnen 3 Mk. Af Legatet fik Studiosus Hans Johansen 30 Rdl. De Fattige fik 16 Tdr. 1 Skp. Rug. Mel 13 Tdr. 6 Skp. 1 Ko. 1 Skp. Lyneborger Salt.

Til en Persons maanedlige Underholdning (Maaneden — 4 Uger, Aaret — 13 Maaneder) regnedes ved Svendebordet 2 Skp. Rug, 3 Skp. Bygmalt eller 5 Skp. Blandkornmalt, $\frac{1}{2}$ Skp. Humle, $\frac{1}{2}$ Lpd. Flæsk, $\frac{1}{20}$ Ko, $\frac{1}{2}$ Lam, $\frac{1}{2}$ Otting Sild, $\frac{1}{4}$ Otting Torsk, $\frac{1}{2}$ Ott. Graaseye, 4 ⌘ Smør og 1 Td. Boghvedegryn. Til en Arbejdsmands maanedlige Underholdning regnedes 2 Skp. Rug, 2 Skp. Bygmalt eller 3 Skp. Blandkornmalt, $\frac{1}{4}$ Skp. Humle, 6 ⌘ Flæsk, $\frac{1}{20}$ Ko, $\frac{1}{2}$ Ott. Sild, $\frac{1}{2}$ Ott. Graaseye, 2 ⌘ Smør, 1 Td. Boghvedegryn. Tøger Degn fik efter »Excellences« Ordre $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 1 Td. Svendeøl, $\frac{1}{2}$ Otting Sild, 6 Fisk af Torsk og Graaseye.

Udgifterne oversteg det Aar Indtægterne med 670 Sldr. 2 Mk. 9 Sk.

Bønderne reterede med nogle af deres Udgifter for de sidste 2 Aar. Aaret var dog ingenlunde, d. v. s. i Sammenligning med de nærmest foregaaende eller efterfølgende, særlig ugunstig.

Paafaldende er den ringe Iudtægt af Øxenladen.

Den skaanske Krig var fordærvelig for Landet i det hele, fordi det langt fra var kommet til Kræfter efter den svenske Krig, men særlig blev den Adels Ruin, fordi den maatte bære en altfor uforholdsmæssig Del af Byrden, thi det var kun lidt, den fik ind af Fæstegodset. Jeg maa beklage ikke at have tilstrækkeligt Materiale til at give et klart Billede af de i Sandhed trøstesløse Forhold for Sandholts Vedkommende, men de faa Træk, jeg har samlet, kunne dog vistnok have deres Interesse.

Den $14/4$ 1677 lader Zacharias Boesen paa Sandholt lyse efter en Karl af hans gode Herres Gods, der var rejst efter Nyborg for at være Soldat, men paa Vejen var undløben med en Del Penge.

Den 12te April 1679 søgte Christen Jensen Sandholts Mølle for resterende Landgildemel fra Voldermisse 1678 til Voldermisse 1679 = 13 Tdr. 6 Skp. Mel à Td. 2 Dal. = 27 Dal. 2 Mk. Den 26de s. M. afgaves Syn til Thinge over Sandholts Mølles Brøstfældighed: Brystværket var ganske forfaldent og bør af nyt opføres med Bjælker, Stigbord og Fjæle. Pæleværket udenfor Kværnene er ganske brøstfældigt og ubrugeligt undtagen en Bjælke. Kværnene i sig selv ere ganske brøstfældige; Forhjulet fattes en ny Axel, 12 Drev ere brøstfældige og maa af ny erstattes. Stjerneværket under Stenene er ganske brøstfældigt. Trappen ad hvilken man gaar ind med Sækken er ganske forraadnet. Der fattes Fod under Møllehuset og et

Skur over Ovnens ved Bryggerset. Baade Tegl og Straatag er meget brøstfældigt.

Foranstaaende Synsforretning siger os tydeligere end det kunde siges med mange Ord, hvor sørgelig Tilstanden paa Godset var, thi Møllerne levede den Gang ikke af tilfældig Søgning, men enhver af Herremandens Bønder skulde søge hans Mølle, saaledes skulde Sandholts Bønder fra Sallinge og Hundstrup søge Sandholts Mølle. Naar Mølleren blev fattig og Møllen ruineret, saa maatte Bøndernes Fattigdom og Ruin være gaaet forud, og hvis der ikke var ligefrem Mangel paa Fødekor, maatte der være en Del øde Gaarde. Dette var ogsaa Tilfældet her.

Den ²²/₁₁ 1679 befalede Zacharias Boesen Ladefogeden at ride ned til Hundstrup at se til med den Gaard, Claus Jørgensen ulovlig var borttrømt fra, at den ikke skulde blive end mere forødt, efter som der laa stærk Indkvartering i Byen.

Det blev Aften inden han kom til Hundstrup, og da han naaede Gaarden, fandt han Ledet aftaget og et Risgærde sat i Stedet, hvorfor han steg af Hesten og trak den over efter sig.

Da han kom ind i Gaarden saa han Lys i Stuen. Han bandt da sin Hest for at gaa ind og se hvem der var. Som han kom i Døren mødte Claus Jørgensen ham; han greb da fat i ham, og fik ham med Nød til at være følgagtig.

Konen kom nu ogsaa til og græd og klagede sig. Ladefogeden førte ham nu hen til Rasmus Jørgensen der i Byen, der ogsaa var Tjener til Sandholt, medens Claus Jørgensens Kone trak Hesten efter dem. Da de kom forbi Jesper Rasmussens Gaard sagde hun til sin Mand: »I kan vel tage ved Hesten, me-

dens jeg bestiller noget i Byen«. Ladefogeden kom da ene med Rømningsmanden ind i Rasmus Jørgensens Gaard og raabte til Manden, at han skulde komme ud. Konen hørtes da at sige indenfor: »Det er vor Ladefoged«.

En af Soldaterne kom ud og bød dem ind, hvilket Ladefogeden nægtede, men han bød Manden og hans Broder at komme ud, som de saa ogsaa gjorde. De fulgtes saa ad til den øde Gaard. Ladefogeden lod den ene af dem hente en tredje Mand. Imidlertid kom Claus's Kone ud og klagede sig, saa man ikke kunde høre en Lyd i Huset for hende.

Ladefogeden trøstede hende da med, at hendes Mand dog hverken havde gjort Mord eller Mandstet, og at alt endnu kunde blive godt, om han end nu skulde føres som Fange til Gaarden. Flere Soldater gik til og fra i Gaarden; de bød Manden, at han skulde gaa ind og kalde paa Konen, hvortil han svarede, at det turde han ikke for Fogeden.

Da Manden kom tilbage sagde han, at disse Karle havde andet i Sinde, end de vilde vedgaa.

Atter blev Konen kaldet ud i Gaarden af nogen, som vilde tale med hende, og da hun senere kom ind igen, lukkede hun Døren efter sig. —

Derefter blev Døren stødt op og fire Karle kom ind og sagde, at her var deres Kvarter og de vilde vide, hvor Værten var. Ladefogeden svarede, at det var en øde Gaard, og at hvis nogen her skulde være Vert, saa blev det nok ham. De spurgte saa efter Bondens Navn, og da Konen sagde, at det var Claus Jørgensen, udbrød en af Soldaterne: »Das ist recht, das ist mein Bauer!« og strax anfaldt de Ladefogeden

med dragne »Degener« (Kaarder), inden han kunde faa sin Kaarde dragen.

De tre tumlede sig med ham, medens den fjerde holdt Vagt ved Døren.

Under denne Tummel undslap Claus Jørgensen og da Soldaterne saa, at han var borte, droge de saa ogsaa deres Vej. Ladefogeden maatte ride af Byen ved Nattetid, blødende af flere Saar.

Det blev senere oplyst, at da Claus Jørgensens Kone var inde hos Jesper Rasmussen og klagede sig, hørte en Officer, der laa i Kvarter, hendes Klage, og da han fik at vide, hvad Sagen drejede sig om, bandede han paa sit Tysk, at den Karl skulde han nok jøge af By. Konen bad ham imidlertid lade det være, fordi hun og hendes Mand siden kunde komme til at lide derfor.

Samme Tingdag føres Thingsvidne for, at ved Soldaternes Gennemmarsch over Fyn, bleve Sandholts Bønder saa haardt medtagne af Indkvarteringen, at de aldeles ingen spiselige Genstande beholdt tilbage. Desuden bleve de af Soldaterne ilde udskældte og truede, fik mange Hug og Slag, og maatte strippe Landet rundt med Heste og Vogne.

Det samme Aar var det derhos et saa ringe Oldenaar, saa der ikke fandtes Olden i Sandholts Skove og kun til 5 Svin i Kistrup Skov. Aaret forud havde det ogsaa været et ringe Oldenaar, der fandtes aldeles ingen Olden paa Bøgene og kun lidt paa Egene, der kunde i alt kun paabrændes 36 Svin.

Igennem en længere Aarrække var der næsten uafbrudt Misvækst. Corfits Trolle gjorde dog hvad der stod i hans Magt for at lette Byrden for Sandholts Bønder; særlig Omhu havde han for Lyndelse

Bymænd, og disse saa derfor i en senere Tid med Længel tilbage til Corfits Trolles Dage. Af hans Foranstaltninger for Lyndelse By skulle vi anføre, at han 1670 lod Jorden rebe og alle Gaardene gøre lige. Af de gode Enge, Lyndelse Mænd nu have langs Odenseaaen, var der til den Tid ikke Spor. Aaen gik i Smaabugter og Krumninger og var tilvokset med stærke Siv og Rør. Mellem Lyndelse og Hillerslev var den 30—40 Alen bred paa sine Steder og 3—4 Alen dyb, men ved Lyndelse tilstoppet af Siv og Rør*).

Allerede paa Svenskekrigens Tid blev Egnen haardt medtaget. En Del af Kistrup Skov blev afhugget. Her fandtes sagtens, som et Thingsvidne**) lader formode, en Del hule Træer, der var yndede Skjulesteder for Beboernes Kostbarheder. Saadanne Træer bleve derfor omhyggelig undersøgte. Den Del af Kistrup Skov, der nu bevares under Navn af Bommelundskov, viser endnu Ødelæggelsen, idet den næsten udelukkende bestaar af Rodskud fra Bøgestubbene. Skadegaarden (den nuværende Bommelundgaard) blev ødelagt og Beboerne dræbte. Samme Skæbne ramte Kistrup Skovhuse og Havbækshus, der laa omtrent der, hvor det endnu ligger ved Havbækken, der nu skiller mellem Svanninge og Øster-Hæsinge Sogn, — den Gang mellem Svanninge og Lyndelse Sogn.

Lyndelse Gaardmænd vedbleve at nyde Græs og Olden af Kistrup og Sollerupjorden uanfægtet, saa længe Trollerne ejede Sandholt, skøndt ingen af de efter 1660 levende Mænd vidste af noget Document at sige, der sikrede dem denne Ret. Da tog den

*) Synsforretning af 24/8 1794.

**) Forskellige Thingsvidner i Sall. K. Thingbøger.

nittenaarige Peder Knop i Lyndelse efter Krigen et Stykke gammelt Tag af sin Gaard og fandt deri indsat en Pakke, der indeholdt deres gamle Bylov og et Pergaments Brev, som hverken han eller nogen af Bymændene kunde læse, og han forvarede det da. Nogen Tid efter kom Zacharias Boesen, som jo var Fuldmægtig, paa Sandholt og bad om han maatte se det Document, og da han havde set det, sagde han, at det var 117 Aar gammelt, og at der laa stor Magt derpaa for de Lyndelse Mænd, da det handlede om Kistrup Skov*).

Da Corfits Trolle døde 1684, var hans Gods, som før bemærket, pantsat til forskellige, af hvilke næstefter Baron Fuiren, Conrath Hesse var den betydeligste Panthaver og fik sig tilkendt Sandholt Hovedgaard og det øvrige »ej til andre pantsatte Gods« som et brugeligt Pant.

Doctor juris Conrath Hesse

f. 1622, død 1705, blev saaledes Besidder af Sandholt.

Han var en i alle Maader uhæderlig Mand, der forsøgte at tilrane sig den Herlighed, Lyndelse hidtil havde havt af Kistrup og Sollerup.

Det genfundne Pergamentsbrev var taget i Forvaring af Oldermænden i Lyndelse. Til ham henvendte Hesse sig med Anmodning om at se Brevet. Efter det Kendskab Bønderne havde faaet til Hesse's Karakter, vare de ikke meget tilbøjelige til at gaa ind derpaa, men rent ud sige ham »Nej« turde de heller ikke. De bleve da enige om, at to af dem skulde følge med Oldermænden ned til Sandholt med Brevet, her traf de Hesse i Gaarden og gik med ham

*) Thingsvidne af 11. Aug. 1688.

op i Forpagterens Stue. Da han havde læst noget i det, bad Oldermænden om at faa det igen, hvortil Hesse svarede, at de skulde faa det i Morgen eller i Overmorgen, naar han fik det læst. Imidlertid døde Oldermænden, og da de efter hans Død søgte om Brevet, fandt de det ikke.

Paa deres Spørgsmaal til Hesse, hvor Brevet vel maatte være, svarede han, at det vidste han ikke, han havde leveret det til Oldermænden*).

Herved var der saa foreløbig intet at gøre. Med de jordløse Kistrup Skovhuse var der imidlertid sket en Forandring. Med Herskabets Minde, eller efter dets Befaling, var en Del af den med Lyng og Gyvel overgroede Jord, bleven opdyrket. Til hvilket Tidspunkt dette er sket, er dog uvist; men i Matriklen af 1664 betegnes de endnu som 5 jordløse Huse i Sandholts Enemærker. Ved Matriklen af 1684 er der tre Fæstesteder i Kistrup Skovhuse, af hvilke det ene var paa 4 Tdr. 6 Skp. Hartkorn, et andet paa 5 Tdr. og det tredie paa 4 Tdr. 4 Skp. Hartkorn. Havbækhus var paa 2 Tdr. Hartkorn, og et dobbelt Hus stod for 1 Td. 1 Skp. Hartkorn.

Markerne ved Kistrup hed Overlykke, Nederlykke og Dambjerg Lykke.

Formodentlig blev dette Opdyrkningsforsøg i sin Begyndelse kronet med Held, thi omtrent ved den Tid ansøgte Lyndelse Mænd Corfits Trolle om Lov til at opdyrke en Del af det tilbageværende, hvad der ogsaa blev dem tilladt. De tørre Bakker ved Kistrup vare sandsynligvis for ringe til at grunde Agerbrug paa alene, men Engen og Skoven hørte jo tillige

*) Thingsvidne af $11/8$ 1688.

stadig under Lyndelse. 1685 havde de nye Gaardmænd imidlertid allerede paadraget sig 2 Aars Restancer til Herskabet.

Af Namsdommen ^{19/12} 1685 ses det, at Henrik Rasmussens Landgilde var $2\frac{1}{2}$ Td. Rug og $2\frac{1}{2}$ Td. Byg, Lavrids Jørgensens ligesaa, Chresten Rasmussen skyldte 6 Skpr. Rug og 2 Mk. Huspenge aarlig. Hans Refning skyldte 10 Skpr. Rug, 10 Skpr. Byg, 2 Mk. i Huspenge.

En Del Aar før var en af de første Kolonister gaaet bort fra sit Fæstested og havde glemt at svare sin Skat og Tyngde, hvorfor der lystes efter ham til Herredstinget ^{19/1} 1678.

Da nu det Document var borte, der sikrede Lyndelse Herligheden af Sømosen, Skoven og den af Byen opdyrkede Agerjord, lod Hesse ved den nye Matrikels Indførelse baade Eng, Skov og Agre opføre under Sandholts Matrikel, og satte nogle Aar efter et nyt, svært Hegn om det hele og lod hænge Laas for Ledet. Hans egne Bønder turde da ikke vove at paastaa deres gamle Ret, men Baron Fuirens Bønder maatte paa deres Fuldmægtig Søren Borrings Befaling bryde Hul paa Hegnet og drive deres Kvæg i Sømosen som sædvanlig. Hesse lod Kvæget optage og iudsætte paa Sandholt, og lod i det Sted sit eget indslaa paa Græsgangen.

Han blev da stævnet til Thinge ^{10/10} 1689 af Søren Borring, men hans Fuldmægtig paastod Sagen afvist, da Hesse var i Udlandet, og han kun var Hesse's Fuldmægtig over dennes Bønder, men ikke over hans øvrige Retssager. Denne Forklarings Gyldighed blev dog ikke anerkendt, og Sagen gik sin Gang, saa Søren Borring førte Thingsvidner, der enstemmig vid-

nede, at den omstridte Jord, saalænge nogen kunde mindes, havde hørt under Lyndelse By.

Historien med Brevet kom da ogsaa for en Dag. Ikke nok hermed lod S. Borring Hr. Jørgen Pedersen*) til Vester Hæsing og Sandholts Lyndelse stævne for en Provsteret i Nørre Broby til at vidne sin Sandhed og til Spørgsmaal at svare, om hvad han kunde vide om et gammelt Brev om Lyndelse Mændenes Rettighed, paa en deres Gaarde tilhørende Grund i Kistrup Skov, hvilket Brev Conrath Hesse til Sandholt skal have til sig annammet og Bønderne forholdt. Præsten vidnede, at han ikke kunde nægte, at han jo havde set og læst et gammelt Brev, anlangende Kistrup Skov, men alle Ordene kunde han ikke erindre. Det var dateret 1500, hvor mange Aar, det var hen i det Sekulo kunde han heller ikke erindre, og det var undertegnet med tvende Mænds Hænder af de Ruders Stamme, men hvad deres Daabsnavne vare, vidste han sig ikke at erindre. Af Brevet kunde han slutte, at Lyndelse Mænd havde havt deres Græsgang paa Kistrup Skov i de tvende Ruders Forfædres Tid, og den samme Græsgang blev dem ogsaa i de tvende Ruders Brev tilsagt. Om det var en Tilladelse af Ruderne paa deres Frihed, eller om det var en Konfirmation paa Lyndelse Mænds Frihed, kunde han ikke sige. Paa Borrings Spørgsmaal, om han havde set dette Brev hos Hesse, eller Lyndelse Mænd, svarede han, at han havde set det hos Hesse**).

Den ²⁸/₁₁ s. A. blev der afsagt følgende Dom: at Friherreinde Fuirens Bønder, som har de fleste overenstemmende Vidnesbyrd efter fornævnte Thingsvid-

*) Sognepræsten.

***) Salling Herreds Provsteretsprotokol.

ners Indhold, hvilket ustævnet og usvækket ved Magt staar, samt efter Lovens 5. Bog 5. Kap. 2. og 3. Artik- kels Indhold, jo bør fremdeles deres Græsbed upræju- diceret at beholde, og Conrath Hesse, som uden fore- gaaende Lovmaal Friherreinde Fuirens pantsatte Bøn- ders Kvæg af Sømosen har ladet optage og Sandholts Øxne i det Sted igen efter hans Ordre udført, jo bør betale til Bønderne for deres Kvægs Optagelse 28 Rdl., Processens Omkostninger med 20 Rdl. og for hans ulovlige Handling bøde 10 Rdl. til Frelser Kirke i København.

Jakob de Bruin,

som købte Sandholt 1699, gjorde kort Proces med Lyndelse Mænd, i det han i Sollerup Skov opførte en ret anselig bygget Gaard og underlagde den Lyn- delse Jorderne i Kistrup Skov. Gaarden kaldtes fra først af »den nye Gaard i Skoven« eller »Kistrup Skovgaard«, saaledes lod Hans Atke, Forpagter paa Kistrup Skovgaard, den 17de Sept. 1708 føre Vidner for, at Haastrup Mænd forleden da de kørte med Tiende til Høbbet, toge af hans Havre, da de rejste gennem hans Marker.

Det var nu Obersten om at gøre at hævde, at Jorden var Sandholts »Enemærke«. Til den Ende forbød han Skovhusemændene at tiende til Øster- Hæsinge. Den $12\frac{1}{2}$ 1700 blev han derfor stævnet til Thing af Erik Skeel til Arreskov, og efter lovlig Vidneførsel og Fremlæggelse af Tiendebøgerne kendte Herredsfogeden for Ret, »at saasom det ved mange samstemmende Thingvidner, saavel som af Præstens og hans Formands Tiendebøger, godtgøres, at Skov- husemændene stedse haver tiendet af den Jord, der

nu er lagt under den nye Gaard til Hs. Majestæt, Kirke, Præst og Degn, saa bør der og fremdeles derudaf at svares den samme Tiende. Denne Dom blev af Oberst Bruin indanket for Landstinget, der under 21de Oktober 1700 stadfæstede Herredsfogedens Dom. Bruin godtgjorde Modpartens Dom for begge Retter med 6 + 10 Rdlr.

Af Præmisserne til Landstingsdommen ville vi anføre: »at det er ej heller rart (sjældent) paa andre Steder, at en Del af Hovedgaarden underliggende Jorder og Grunde give Tiende og at andre under samme Hovedgaardstaxt beliggende Jorder ere fri derfor.

Af de foregaaende historiske Oplysninger vil det være klart, at de jordløse Skovhuse stedse havde ofret til Øster-Hæsinge, og da de bleve til Gaarde og Fæstesteder vedbleve de at ofre og svare Tiende dertil. Med Sollerupgaard forholdt det sig imidlertid anderledes.

Denne Jord blev vel lagt under Sollerupgaard, men denne Gaard blev opført paa den Jord, som igennem Aarhundreder havde hørt til Lyndelse Sogn.

Ikke desto mindre er det lykkedes Landsdommeren og Hr. Hee, der var Sognepræst i Øster-Hæsinge fra 1737 til 1771, at incorporere Sollerupgaard under Øster-Hæsinge Sogn.

Ved denne Indlemmelse fik Sognene deres nuværende Form, tidligere laa Vilhelmsgaves udstrakte Jorder alene for sig, adskilte fra Øster-Hæsinge Sogn, og omgivne af Svanninge, Vester-Hæsinge og Lyndelse Sogn.

Anmærkninger.

Side 1.

Sandholt skal være nævnet allerede i Erik Menveds Tid, men det kan være, at Bygningen ikke har ligget paa samme Sted, saa maaske den Overlevering er rigtig, at den Bygning, der brændte 1590 er opført i Valdemar Atterdags Tid, af en af de holstenske Adelsmænd, som fik Gods til Pant i Fyn af Grev Geert og hans Sønner i Danmarks Trængselstid, og denne kan uden Tvivl været af Slægten **Krummedige**.

Side 16.

Biografisk Leksikon meddeler:

Corfits Rud (1573—1630) var Godsejer i stor Stil. I sine unge Aar skrev han sig til Rudbjerggaard (paa Laaland), der dog senere ved det endelige Skifte 1604 gik over til Broderen Knud. Ved samme Skifte tilfaldt Enggaard paa Fyn ham og Fuglsang paa Laaland, og da Broderen Knud døde 1611, arvede han Sandholt i Fyn, dog først efter en langvarig Proces med Enken, Ellen Marsvin. Desuden har han maaske paa sin Hustrus Vegne ejet Andel i (Vester) Vallø! Nogle Aar før sin Død angaves han at eje 1832 Tdr. Hartkorn. Hans 4 Døtre fik ansete Mænd: Niels Trolle, Niels Krabbe, Christen Skeel og Gregers Krabbe.

C. F. Bricka.

Side 17.

I Arkivet paa Sandholt skal der have ligget en Genpart af Processen mellem Corfits Rud og Ellen Marsvin, til hvilken, der skal have hørt en Tegning af Hovedbygningen. Kammerherre Nørager († 1866) har imidlertid laant denne Proces til daværende Kammerherre Vind paa Bækkeskov, og hidindtil har hans Arvinger ikke formaaet at skaffe dette værdifulde Aktstykke tilveje igen.

Side 18.

Birgitte Rosensparre, Corfits Ruds Enke, har oprettet Legatet, hvis 1000 Rdl. indestaar i Hovedgaarden Sandholt, og hvoraf Renten uddeles hver 23de December, til Minde om sin afdøde Søn, og det bærer hans Navn: **Otto Ruds Legat**.

De 15 Rdl. in Specie uddeles samtidigt til Præsten, skøndt det er længe siden, Ugedagsprækenen er faldet bort.

Mon ikke Birgitte Rosensparre har søgt en Erstatning for den afskaffede Sjølemesse over de Afdøde, i denne Ugedagspræken?

Begge Legater forekommer mig at have hendes store, gudhenvigne Sorg til Udgangspunkt.

Side 19.

1606 forlenedes Corfits Rud med Hindsgavl.

Side 33.

Biografisk Leksikon meddeler*):

Conrath Hesse er f. i Kiel 1622. 1653 tog han den juridiske Doctorgrad i Altorf.

Senere gik han i dansk Tjeneste som Diplomat, og blev først Kancellisekretær, senere Hofraad. Han brugtes i forskellige diplomatiske og politiske Hverv og Sendelser, og 1676 blev han Medlem af Kommissionen af Griffenfeldts Sag og underskrev Dødsdommen over ham. Traditionen fortæller, at han siden hjemsoget af Samvittighedsnag og ingen Steder kunde finde Ro. Han foretog mange lange og kostbare Rejser, endog i sin høje Alder og opholdt sig kun forbigaaende paa sine Godser Trudsholm og Sandholt. Hesse var en anerkendt og dygtig Jurist, men gjorde sig overalt ilde lidt ved sin heftige og trættekære Natur, der udviklede ham i talrige Processer.

Han var stadig i trykkende Gæld, og maatte 1692 flygte for sine Kreditorer til Udlandet.

1705 døde han. Hans Hustru Anna Cathrine Lente, Datter af den tyske Kansler Theodor Lente, døde 1715.

I R. Rasmussen Søkilde's og S. Jørgensen (Kistrups) Bog om Hillerslev og Øster-Hæsing Sogne, findes mange Oplysninger om Kistrup og Sollerup.

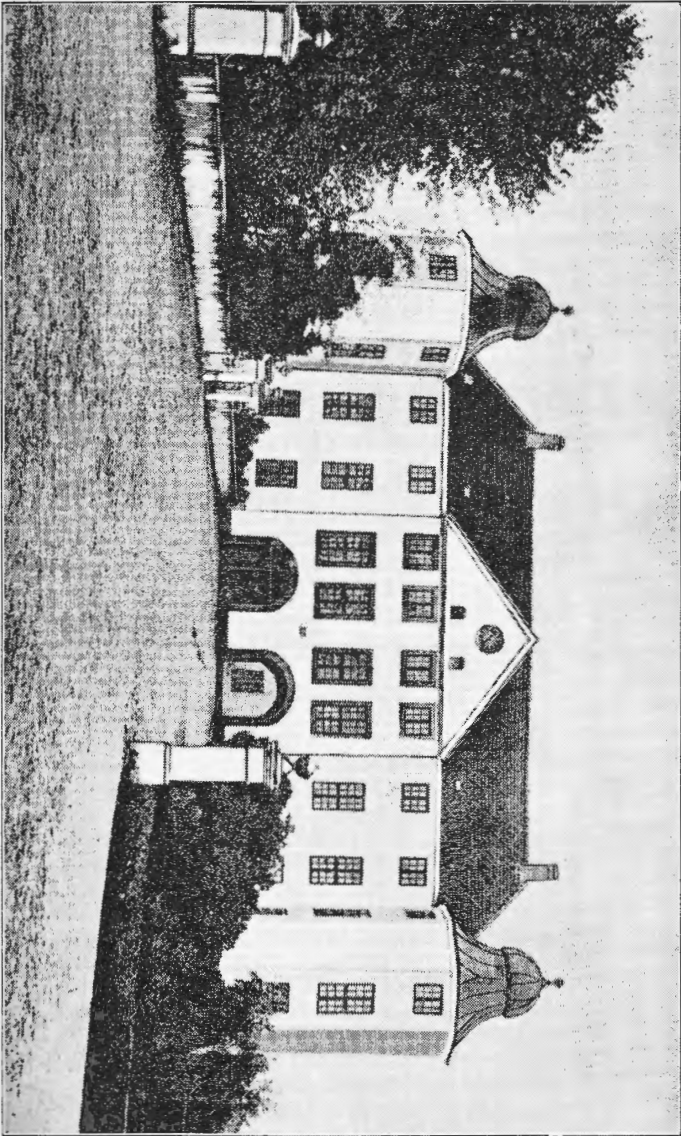
Jakob de Bruin f. 1638—1722.

Bruin skal have været af hollandsk Slægt. Rimeligvis er han under den skaanske Krig traadt i dansk Krigstjeneste.

*) Thingsvidne af $11/8$ 1688.

1699 købte han Godset Sandholt i Fyn. I Felittoget 1710 blev han Generalmajor og fra da af tog han virksom Del i Resten af Krigen i Mecklenborg og Pommeren. 1713 tog han sin Afsked og søgte at bringe Orden i sine private Omstændigheder. Godset Selmershof ved Rendsborg, som han havde faaet med sin anden Hustru, Enkefru Selmer, og som var svært behæftet, blev solgt 1718, og samme Aar gjorde Københavns Universitet sine Fordringer gældende paa Sandholt og Gods, som ogsaa ved en Højesteretsdom blev det tilkendt.

Biogf. Leks.

Sandholt 1911.